

УДК 342.565.2:343.19

Ю.В. БАУЛІН,

доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
Голова Конституційного Суду України

ВПЛИВ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДОКТРИНИ В ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Анотація. В статті порушуються актуальні питання становлення та розвитку вітчизняного кримінального та кримінального процесуального права в аспекті реалізації основних положень конституційної доктрини правової, демократичної та соціальної держави. Наводиться огляд відповідних Рішень Конституційного Суду України.

Ключові слова: доктрина, право кримінальне, право кримінальне процесуальне, принципи конституційні, правосуддя відповідальне, відповідальність юридична, відповідальність кримінальна.

Постановка проблеми. Доктрина (лат. *doctrina*) у загальному розумінні, — це вчення, наукова або філософська теорія, політична система, керівний теоретичний чи політичний принцип (наприклад, військова доктрина) або нормативна формула.

В юридичній науці під терміном «конституційно-правова доктрина» прийнято розуміти, зокрема, «сукупність філософських і правових ідей концептуального рівня, які втілені в конституції та інших законодавчих актах, що визначають спрямованість розвитку держави і суспільства, національної правової системи»¹.

Як правило, офіційна державна доктрина як така, що відображає зміст та сутність державного устрою та основних засад діяльності держави визначається в актах установчої влади. Так,

згідно з викладеною у Конституції України офіційною доктриною Україну проголошено суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою (стаття 1), унітарною з республіканською формою правління (стаття 5), світською (стаття 35) державою.

Водночас слід зауважити, що кожна із зазначених основних засад (керівних принципів) діяльності Української держави за своїми суттю та змістом також може бути визначена як доктрина, оскільки формується на підставі філософських і правових ідей концептуального рівня. Звідси, де-факто, офіційна вітчизняна конституційна доктрина є сукупністю конституційно-правових доктрин у різноманітних галузях суспільного життя. При цьому такі доктрини у свою чергу також можуть складатися з доктрин, якими визначаються принципи

¹ Тодика Ю. Конституція і правова доктрина // Вісник Академії правових наук України. — Харків. — 2000. — № 1(20). — С. 43 (С. 42-50).

та сутність політики держави у певних сферах суспільних відносин.

Викладення основного матеріалу. Так, доктрина правової, соціальної держави, в основу якої покладено постулат примату людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки як найвищої соціальної цінності, реалізується згідно з доктринами (керівними принципами), визначеними у розділі II Основного Закону України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина».

Стосовно кримінального та кримінального процесуального права такими конституційними принципами встановлено, зокрема:

— невід'ємне право на життя (стаття 27);

— заборону катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження чи покарання (стаття 28);

— арешт або тримання під вартою є можливим виключно за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, визначених законом (стаття 29);

— гарантії недоторканності житла (стаття 30), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31);

— судовий захист прав і свобод (стаття 54);

— презумпцію невинуватості (стаття 62);

визначення судустрою, засад діяльності прокуратури, органів дізнання і слідства та діянь, які є злочинами, виключно законами (стаття 92) тощо.

У цьому аспекті особливої уваги заслуговує питання трансформації нормативно-правової бази в галузі кримінального права та кримінального процесу

з позицій вимог Конституції України.

Генезис вітчизняного кримінального права і процесу після набуття Україною незалежності можна умовно поділити на два етапи:

— застосування положень чинних на той час Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів з урахуванням припису пункту 1 розділу XV Конституції України «Перехідні положення Конституції України», за яким «законодавчі акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України» та їх удосконалення шляхом внесення відповідних змін та доповнень;

— розробка та ухвалення нових Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, які відповідали б виклику сучасності та загальновизнаним нормам міжнародного права.

Під час характеристики першого етапу слід звернути увагу на те, що протягом 1996 — 2001 років Верховною Радою України було прийнято близько 30 законів про внесення змін до Кримінального кодексу України від 28 грудня 1960 року (далі — КК 1960 р.), у тому числі й з урахуванням правових позицій Конституційного Суду України.

Наприклад, розглянувши справу за конституційним поданням народних депутатів України щодо конституційності положень низки статей КК 1960 р. в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання, Суд вирішив, що «положення статті 24 Загальної частини та положення санкцій статей Особливої частини Кримінального кодексу України, які передбачають смертну кару як вид покарання, визнати такими, що не відповідають Конституції України¹. Згідно з приписом статті 152 Основного Закону України відповідні положення КК 1960 р.,

¹ Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 № 11-рп/99у справі про смертну кару // Офіційний вісник України, 2000. — № 4. — Ст. 126.

якими передбачалося застосування смертної кари як виду покарання втратили чинність з дня прийняття Судом цього рішення.

В інших рішеннях Конституційний Суд України **роз'яснив**, що:

«положення статті 58 Конституції України з урахуванням вимог пункту 22 частини першої її статті 92 треба розуміти так, що виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами, та встановлюється кримінальна відповідальність за їх вчинення»¹;

— «поняття «притягнення до кримінальної відповідальності» не тотожне поняттю «кримінальна відповідальність», як і поняття «притягнення до юридичної відповідальності» не ідентичне поняттю «юридична відповідальність». Юридична відповідальність, у тому числі й кримінальна відповідальність, як і форма притягнення до юридичної відповідальності, визначаються та встановлюються законами»²;

— «положення частини другої статті 6 КК 1960 р. треба розуміти так, що зворотню дію в часі мають лише закони, які скасовують або пом'якшують кримінальну відповідальність особи»;

«за змістом абзаци другий і третій примітки до статті 81 КК 1960 р. є нормами-дефініціями для кримінально-правових норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за розкрадання державного або колективного майна у великих та особливо великих розмірах. Ці розміри розкрадання визначаються на підставі критеріїв, встановлених абзацами другим і третім примітки до

статті 81 цього Кодексу з урахуванням мінімального розміру заробітної плати, встановленого законодавством, чинним на момент закінчення або припинення злочину. Встановлення нормативно-правовими актами іншого мінімального розміру заробітної плати не тягне за собою зміни кваліфікуючих ознак злочинів, передбачених відповідними статтями цього Кодексу. Положення частини другої статті 6 КК 1960 р. щодо зворотної дії закону в часі на ці випадки не поширюється, і кримінальні справи не повинні переглядатись, якщо інше не передбачено законом»³.

У подальшому КК 1960 р. втратив чинність у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України нового Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року (далі — КК 2001 р.), однак окремі правовідносини, врегульовані відповідно до його положень, продовжували існувати, оскільки мали ультратемпоральний характер. За таких умов Конституційний Суд України прийняв до розгляду справи за конституційними зверненнями, в яких порушувалися відповідні питання, та, зокрема, **роз'яснив, що положення:**

— частини другої статті 164 КК 1960 р. з моменту набрання чинності Законом України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року треба розуміти так, що поняттям «службова особа» охоплювалися службові особи підприємств, установ, організацій, у тому числі

¹ Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 року № 6-рп у справі про зворотню дію кримінального закону в часі // Офіційний вісник України. 2000. № 39. Ст. 1662.

² Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 9-рп у справі про депутатську недоторканість // Офіційний вісник України. 1999. № 44. С. 71.

³ Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 року № 6-рп у справі про зворотню дію кримінального закону в часі // Офіційний вісник України. 2000. — № 39. — Ст. 1662.

й комерційних банків, незалежно від форми власності¹;

— КК 1960 р. зі змінами, внесені Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року, якими смертну кару як вид кримінального покарання було замінено довічним позбавленням волі, у взаємозв'язку з відповідними положеннями Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України», КК 2001 р. треба розуміти як такі, що пом'якшують кримінальну відповідальність особи і мають зворотню дію в часі, тобто поширюються на осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини, передбачені КК 1960 р., до набрання чинності Законом України від 22 лютого 2000 року, у тому числі на осіб, засуджених до смертної кари, вирокі щодо яких на час набрання ним чинності не було виконано².

Слід також зазначити, що з прийняттям КК 2001 р. процес удосконалення вітчизняного кримінального законодавства не зупинився. Про це свідчить і той факт, що протягом уже майже 13 років дії цього кодексу до нього було внесено зміни та доповнення більш ніж 130 законами, а окремі його положення потребували перевірки на предмет конституційності та надання офіційного тлумачення. Конституційний Суд України, розглянувши відповідні справи:

— **визнав неконституційним** положення частини першої статті 69 КК 2001 р. в частині, яка унеможли-

лює призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом³;

— **роз'яснив**, що положення частини третьої статті 364 КК 2001 р., яким передбачено кримінальну відповідальність службової особи за зловживання владою або службовим становищем, а саме «дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу», слід розуміти так, що встановлена ним кваліфікуюча ознака складу злочину, — працівник правоохоронного органу, не поширюється на працівника органу державної виконавчої служби⁴.

Набагато складніше відбувається становлення вітчизняного кримінально-процесуального права.

За часи незалежності нашої держави до положень Кримінально-процесуального кодексу України, прийнятого ще у 1960 році (далі — КПК 1960 р.) було внесено майже 200 змін та доповнень.

За таких умов пренагідно виникали спори щодо конституційності положень цього кодексу або потреба у їх офіційному тлумаченні.

Так, розглянувши низку справ з цих питань, Конституційний Суд України, керуючись Конституцією, законами України, актами міжнародного права, до яких приєдналася Україна, та враховуючи практику Європейського суду з прав людини, **визнав неконституційними** положення КПК 1960 р., за якими:

¹ Рішення Конституційного Суду України від 30 жовтня 2003 року № 18-рп у справі про службових осіб підприємств, установ та організацій // Офіційний вісник України. — 2003. — № 48. — Ст. 2534.

² Рішення Конституційного Суду України від 26 січня 2011 року № 1-рп у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі // Вісник Конституційного Суду України. 2011. № 2. Ст. 7.

³ Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп у справі про призначення судом більш м'якого покарання // Офіційний вісник України. — 2004. — № 45. — Ст. 2975.

⁴ Рішення Конституційного Суду України від 18 квітня 2012 року № 10-рп у справі щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби // Вісник Конституційного Суду України. — 2012. — № 3. — Ст. 47.

унеможливувався розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого, прокурора стосовно приводів, підстав і порядку порушення кримінальної справи щодо певної особи¹;

у разі неподання без поважних причин до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи, у встановлений суддею строк суддя вправі визнати відсутність цих матеріалів підставою для скасування постанови про порушення справи, неявка прокурора в судові засідання з цих питань не перешкоджає розгляду справи².

Водночас Суд визнав такими, що **відповідають Конституції України** положення цього Кодексу, згідно з якими:

— можливості продовження строку досудового слідства обмежується винятковими випадками³;

— при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу разом з іншими обставинами враховується тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа⁴.

Суд також надав офіційне тлумачення окремих положень КПК 1960 р. та деяких законів України, зокрема, **роз'яснивши**, що:

— здійснювати процесуальні дії мають право виключно органи дізнання та слідства та суд у порядку, встановленому процесуальним законодавством⁵;

— організація, повноваження та порядок діяльності органів, які проводять дізнання та досудове слідство, регулюються виключно законами⁶;

захист прав і свобод людини не може бути надійним без надання їй можливості при розслідуванні кримінальної справи оскаржити до суду окремі процесуальні акти, дії чи бездіяльність органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури⁷;

— результати розслідувань, проведених не органами дізнання та досудового слідства, не є вирішальними для суду⁸;

— злочинність і караність діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння⁹;

¹ Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора // Вісник Конституційного Суду України. 2003. № 1. С. 24.

² Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2009 року № 16-рп у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236-8 Кримінально-процесуального кодексу України // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 5. — С. 6.

³ Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора // Вісник Конституційного Суду України. — 2003. — № 1. — С. 24.

⁴ Рішення Конституційного Суду України від 8 липня 2003 року № 14-рп у справі про врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу // Офіційний вісник України. 2003. № 29. Ст. 1486. С. 172.

⁵ Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 1997 року № 7-зп у справі про Рахушкову палату // Офіційний вісник України. — 1998. — № 1. — С. 151.

⁶ Рішення Конституційного Суду України від 6 липня 1998 року № 10-рп у справі щодо утворення Національного бюро розслідувань України // Офіційний вісник України. — 1998. — № 27. — С. 146.

⁷ Рішення Конституційного Суду України від 23 травня 2001 року № 6-рп у справі щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України // Офіційний вісник України. — 2001. — № 22. — Ст. 1004. — С. 89.

⁸ Рішення Конституційного Суду України від 14 червня 2001 року № 8-рп у справі про доручення Генеральній прокуратурі // Офіційний вісник України. 2001. № 25. Ст. 1117. С. 33.

⁹ Рішення Конституційного Суду України від 30 жовтня 2003 року № 18-рп у справі про службових осіб підприємств, установ та організацій // Офіційний вісник України. 2003. № 48. Ст. 2534. — С. 115.

кримінальна відповідальність може застосовуватися лише за вироком суду, який набрав законної сили¹;

суди здійснюють правосуддя з метою забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави. Виконання всіма суб'єктами правосуддя приписів, викладених у рішеннях суду, які набрали законної сили, утверджує авторитет держави як правової²;

справедливе застосування норм права — є передусім недискримінаційний підхід, неупередженість. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та межі покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного³;

обвинувачення особи у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на доказах, одержаних у результаті порушення або обмеження її конституційних прав і свобод, крім випадків, у яких Основний Закон України допускає такі обмеження. Визнаватися допустимими і використовуватися як докази в кримінальній справі можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства⁴;

скарги осіб стосовно прийняття рішень, вчинення дій або допущення бездіяльності суб'єктом владних повноважень щодо заяв і повідомлень про вчинені або підготовлювані злочини суди повинні розглядати і вирішувати у кримінальному судочинстві⁵;

— ознайомлення обвинуваченого чи його захисника з матеріалами справи в межах розумних строків відповідає завданням кримінального судочинства. Це, з одного боку, забезпечує реалізацію прав і свобод людини і громадянина, а з іншого — вимагає від особи відповідальної поведінки, зумовленої законними потребами, інтересами інших осіб (зокрема, потерпілого) та суспільства в цілому. Конституція України гарантує громадянам право на відшкодування шкоди за завдану матеріальну і моральну шкоду незаконними діями органів дізнання та досудового слідства за рахунок держави, а не за рахунок коштів на утримання цих органів⁶.

У подальшому переважна більшість правових позицій, сформульованих у цих, а також у інших актах Конституційного Суду України, знайшли своє відображення у положеннях Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі КПК 2012 р.), зокрема у тих, що регулюють порядок отри-

¹ Рішення Конституційного Суду України від 10 грудня 2003 року № 19-рп у справі щодо недоторканності та імпідменту // Офіційний вісник України. — 2004. — № 51. — Т. 1. — Ст. 2704. — С. 277.

² Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2009 року № 16-рп у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236-8 Кримінально-процесуального кодексу України // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 5. — С. 6.

³ Рішення Конституційного Суду України від 26 січня 2011 року № 1-рп у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 2. — С. 7.

⁴ Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2011 року № 12-рп у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 6. — С. 155.

⁵ Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року № 19-рп у справі про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини // Вісник Конституційного Суду України. — 2012. — № 1. — С. 84.

⁶ Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 2001 року № 12-рп у справі про відшкодування шкоди державою // Офіційний вісник України. — 2001. — № 41. — Ст. 1863. — С. 158.

мання та дослідження доказів у справі, оскарження рішень осіб та органів, які проводять досудове розслідування, а також прийняття ухвал та постанов суду тощо.

До позитивних нововведень КПК 2012 р. слід також віднести запровадження заходів щодо більш ефективного захисту прав потерпілого та підвищення рівня його процесуального впливу як сторони обвинувачення на процедуру кримінального переслідування. У той же час, у окремі главі цього кодексу врегульовано питання відшкодування шкоди, завданої злочинцем, а також створено умови для розвитку відновного (відновлювального) правосуддя, процедури якого значно розширюють можливості сторін кримінально-правового конфлікту щодо знаходження компромісу та примирення.

Дослідники цього способу вирішення кримінальних справ вважають, що основна етична категорія, на якій повинна будуватися вся сучасна система кримінальних покарань, — справедливість. Це узгоджується з правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у Рішенні від 2 листопада 2004 року, за якою «справедливість — одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню»¹.

Як зазначає один з засновників «концепції відновлювального правосуддя» американський правознавець, професор Говард Зер, оскільки поведінка злочинця «часто є результатом його безвідповідальності, то просто повідомити йому про призначення покарання означає дозволити уникнути відповідальності, заохочуючи подальшу безвідповідальність. Відповідальність за свої дії це, по-перше, розуміння і визнання завданої шкоди, по-друге, дії з відшкодування цієї шкоди. У цьому полягає основний зміст теорії відновлювального правосуддя»².

Цю теорію підтримують багато країн та впливових міжнародних організацій світу. Зокрема, згідно з Рекомендацією Ради міністрів Європи необхідно:

— залучати для розгляду справи, крім жертви, правопорушника та тих, кого ця подія могла б торкнутися, представників місцевої громади;

— визнати законні інтереси жертви та наслідки віктимізації до діалогу з правопорушником для отримання вибачень і відшкодування шкоди;

— розвивати почуття відповідальності у злочинця, тим самим надаючи йому можливості для виправлення, що відкриває шлях до реінтеграції та реабілітації;

— сприяти посередництвом посиленню у свідомості людей ролі людини та спільноти у запобіганні злочинам та різного роду конфліктам, що може призвести до нових, більш конструктивних і менш репресивних наслідків тієї чи іншої справи³.

¹ Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп у справі про призначення судом більш м'якого покарання // Офіційний вісник України. — 2004. — № 45. — Ст. 41.

² Зер Г. Восстановительное правосудие: новый взгляд на преступление и наказание / Г. Зер. ; [пер. с англ. под общ. ред. Л.М. Карпозовой]; комментарий Л.М. Карпозовой и С.А. Пашина. — М. : МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 2002. — 328 с.

³ Рекомендація NR (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам—членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах від 15 вересня 1999 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/991_828.

Водночас слід зазначити, що окремі питання, пов'язані саме з захистом прав потерпілих (в юридичній літературі більш уживаним є термін «жертв») від протиправних дій, потребують удосконалення, особливо щодо відшкодування завданої їм моральної та матеріальної шкоди.

У цьому аспекті, на наш погляд, слід також враховувати й правову позицію Конституційного Суду України, сформульовану у Рішенні від 30 січня 2003 року, за якою «правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах. Загальною декларацією прав людини 1948 року передбачено, що кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (стаття 8). Право на ефективний засіб захисту закріплено також у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (стаття 2) і в Конвенції про захист прав людини та основних свобод (стаття 13)»¹.

Висновки. Вважаємо, що викладене дає підстави для таких висновків:

По-перше, очевидним є те, що своєю діяльністю Конституційний Суд України як гарант верховенства Основного Закону на території держави не тільки сприяє у формі конституційного судового контролю становленню та розвитку вітчизняного кримінального та кримінального процесуального законодавства, а й де-факто є одним з креативних учасників цих процесів.

По-друге, крім суто практичного значення, правові позиції єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні мають певну наукову цінність. З цього приводу слід нагадати, що полеміка щодо правової природи, суті, змісту, юридичної сили та місця і ролі правових позицій конституційних судів у системі законодавства в наукових колах триває не один рік, однак єдиного розуміння цих питань до цього часу не досягнуто. Основні аргументи сторін можна звести до такого:

— правові позиції органу конституційної юрисдикції є не тільки результатом нормативного й казуального тлумачення правових норм, а й виявляють конституційно-правовий зміст чинних законів та інших нормативно-правових актів, усуваючи правову невизначеність у певній сфері суспільних відносин²;

визнання правової норми неконституційною або офіційне її тлумачення не означає створення нової норми, оскільки відмінності між законотворчістю і дослідженням законів на предмет їх неконституційності безсумнівні й істотні³;

— правові позиції Конституційного Суду України за своєю правовою природою не тільки є джерелами права, а й потребують офіційного визнання як окрема категорія права, сутність і зміст якої визначаються специфікою конституційного судочинства, що «стало б суттєвим елементом розвитку вітчизняної правової системи»⁴.

Тому, на наш погляд, результати проведеного дослідження дають підстави

¹ Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора // Офіційний вісник України. — 2003. — № 6. — Ст. 103.

² Витрук Н. В. Конституционное правосудие в России (1991-2001): Очерки теории и практики. М., 2001. С. 111.

³ Головин А. Правовая природа и юридическая сила актов Конституционного Суда Украины / Анатолий Сергеевич Головин // Конституционное правосудие в новом тысячелетии: Альманах. — Ереван, 2011. — С. 62.

⁴ Селіванов А. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя / А. Селіванов, А. Стрижак. — К.: Логос, 2010. — С. 107.

для висновку, що правові позиції Конституційного Суду України за своєю правовою природою є специфічним джерелом права. Їх специфічність полягає у тому, що ці правові позиції формулюються під час здійснення судового конституційного контролю, який за своєю правовою природою не є нормотворчою діяльністю.

По-третє, зміст конституційного контролю, який здійснює Конституційний Суд України, щодо конституційності кримінального та кримінального процесуального законів полягає у встановленні того, чи відповідають їх приписи, які відтворюють зміст та структуру кримінально-правових норм, духу та букві Конституції України. Це не обов'язково текстуальне відтворення конституційних положень. Важливо, щоб при встановленні підстав кримінальної відповідальності та визначенні кримінально-пра-

вових наслідків вчинення злочину забезпечувалася відповідність положень закону тим цінностям, які закріплені в Конституції нашої держави.

Кримінальний та кримінальний процесуальний закони можуть текстуально відтворювати окремі положення Конституції України, які при цьому будуть мати дуалістичну правову природу: конституційно-правову та кримінально-правову або кримінальну процесуальну правову. Але головна попередня умова забезпечення відповідності закону Конституції України — з'ясування суті конституційного регулювання певних відносин і використання галузевих засобів для втілення їх у текст закону згідно з предметом і методом кримінально-правового та кримінального процесуального правового регулювання суспільних відносин між державою та злочинцями, а також із жертвами кримінальних правопорушень.

Баулін Ю.В.

Влияние решений Конституционного Суда Украины на развитие конституционной доктрины в отрасли уголовного и уголовного процессуального права.

Анотація. В статье рассматриваются актуальные вопросы становления и развития отечественного уголовного и уголовного процессуального права в аспекте реализации основных положений конституционной доктрины правового, демократического и социального государства. Дается обзор соответствующих решений Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: доктрина, право уголовное, право уголовное процессуальное, принципы конституционные, правосудие восстановительное, ответственность юридическая, ответственность уголовная.

Baulin Y.V.

The impact of decisions of the Constitutional Court of Ukraine on the development of constitutional doctrine in criminal and criminal procedural law.

Summary. The article addresses current issues of formation and development of national criminal and criminal procedural law due to the aspect of implementation of the main provisions of constitutional doctrine of law-based, democratic and social state. The article also reviews relevant Decisions of the Constitutional Court of Ukraine.

Keywords: doctrine, criminal law, criminal procedural law, constitutional principles, restorative justice, legal liability, criminal liability.